Marcu Gabinschi

VARIANTE TEMPORALE ALE UNEI LIMBI. CAZUL LIMBII EBRAICE

Abstract. The paper is aimed at refuting the idea of Israeli Hebrew being another language than classical Hebrew. The facts adduced show that the phonologic changes opposing the former to the latter reduce the redundancy of the texts, but, due to the small number of homophonizations and to different contexts, as a rule do not interfere with their comprehension. As a contrast, it is emphasized that such a continuity would not be possible, if Ashkenazic pronunciation, with its displaced stress, qualitative vowel changes etc. had been adopted for modern Hebrew, in which case there would really be two languages instead of one. Based on more facts the author also rejects some bizarre statements presenting modern Hebrew even as a non-Semitic language.

Keywords: Hebrew, Semitic, classical, modern, redundancy, continuity.

După cum este demult recunoscut, atât în lingvistică, cât şi în viaţa de toate zilele, o limbă există de obicei în câteva variante, mai mult sau mai puţin deosebite una de alta. Se constată existenţa variantelor **locale** (cunoscute ca dialecte, subdialecte, graiuri etc.), a celor **sociale**, a celor **profesionale**, dar şi a variantelor **statale**, în acest caz aplicându-se şi noţiunea de limbi **policentrice**, dintre care cele mai bine studiate ca atare sunt engleza, spaniola, portugheza, franceza, germana ş.a.[1]

Totuşi deşi existenţa variantelor (în mai multe sensuri) unei limbi e fapt demult recunoscut, nu întotdeauna există claritate în această problemă, dacă într-un caz concret avem de a face cu variantele unei limbi sau cu limbi diferite. Ca să aducem doar câteva exemple dintre cele mai cunoscute ajunge să menţionăm doar sârba şi croata, italiana şi corsicana ş.a. sau cele trei idiomuri dacoromanice suddunărene (aromâna, meglenita şi istroromâna) etc.

Varierea unei limbi în timp pune câteodată şi ea probleme analoge. Astfel, pe de o parte, este unanim recunoscut că, de exemplu, latina şi o limbă romanică, deşi diacronic

[1] Mai sus a fost vorba de limbi naturale, materne în prezent sau în trecut. Cateodată însă ca variante ale unor limbi sunt privite calchierile, cu materialul lor, ale altor limbi, calchieri efectuate în scopuri didactice, dar devenite ulterior nişte limbaje religioase artificiale, care nu au fost nici odată materne pentru nimeni. Aşa este ceea ce se numeşte în sens strict „ladino", rezultatul calchierii cu mijloacele spaniolei vechi a limbii ebraice (de care e vorba mai jos), creată în Evul Mediu ca mijloc didactic şi rămasă ca limbaj liturgic (să nu se confunde cu acelaşi cuvânt „ladino", întrebuinţat acum incorect ca denumire a limbii sefarde, adică a iudeospaniolei, în genere).

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)

identice (altfel spus, reprezentând una şi aceeaşi diaglosă) sunt limbi diferite, ca şi, în cadru monoetnic, bunăoară, franceza veche şi cea nouă, germana veche, medie şi nouă etc. Primul semn al acestei stări de lucruri este necesitatea traducerii textelor vechi în limba nouă. Pe de altă parte însă, nu întotdeauna există o părere unanimă dacă două sau mai multe etape de dezvoltare ale unei limbi demonstrează variantele ei sau limbi diferite. Astfel, dacă greaca veche şi cea nouă prezintă pentru toţi două limbi sincronic diferite, nu există unitate de păreri în problema dacă greaca nouă populară (demotică) şi greaca puristă arhaizantă (katharevousa) sunt o limbă sau două, caz în care criterii univoce sunt într-adevăr greu de găsit din cauze obiective.

În această problematică se încadrează şi cazul limbii ebraice, caz analog cu cele ale altor câtorva limbi din cauza existenţei ca limbă literară pe parcurs de trei milenii, însă tot odată, un fenomen sui-generis ca o limbă ce a încetat odată să fie maternă dar, peste un timp de cel puţin 1 500 de ani, a fost rematernizată. Cazul nu are paralele în istoria limbilor (încercările de a rematerniza alte câteva limbi, cum sunt cea cornică din Anglia şi cea coptă din Egipt, nu au avut succes).

După cum ştim, ebraica se atestează ca limbă maternă de la secolul XIII sau XII î.Hr. (primul text literar fiind „Cântecul Deborei" din Vechiul Testament, încheiat prin sec. II î.Hr.) şi până cel târziu sec. V d.Hr. După aceea ebraica a continuat să existe ca limbă scrisă (liturgică, literară, în special poetică, oficială), dar şi orală (inclusiv ca mijloc de comunicare dintre diferite comunităţi evreieşti), însă nefiind limbă maternă. Rematernizarea ei s-a început în Palestina la sfârşitul secolului XIX, iar în primul deceniu al secolului XX, exista de acum prima generaţie vorbitoare de ebraică, iar maternă. Tot atunci în diferite ţări au apărut cursuri de ebraică ca limbă străină vie (nu ca una veche sau liturgică), iar în 1914 la ea a trecut chiar Institutul Politehnic din Haifa. Toată istoria acestei renaşteri a limbii, socotită mult timp „moartă", eveniment fără precedente, datorat în primul rând eforturilor vizionarului E. Ben Iehuda (1858-1922) şi a urmaşilor lui, e bine cunoscută, de aceea nu avem nevoie s-o descriem.

Este clar că nici o limbă, existând atâtea secole (e vorba de mai bine de trei mii de ani) nu poate să rămână neschimbată. Se pune însă problema dacă schimbările care s-au produs într-un anumit răstimp duc la apariţia unei limbi noi (cum este, de exemplu, o limbă romanică apărută din latină sau germana nouă dezvoltată din cea medie) ori, dimpotrivă, apare doar o deosebire de tipul celor existente, bunăoară, dintre româna cronicarilor sau clasicilor şi cea din zilele noastre, caz în care nicidecum nu poate fi vorba de două limbi diferite.

În cazul limbii ebraice s-a pus deci problema dacă ebraica biblică şi cea rematernizată este sau nu este una şi aceeaşi limbă.

Deşi predomină părerea că acestea sunt doar două varietăţi ale uneia şi aceleiaşi limbi, câteodată se exprimă şi părerea contrară că ar fi vorba de două limbi diferite, lăsându-se de înţeles, în special celor puţin cunoscători ai situaţiei, că aici ar exista relaţii de felul celor dintre greaca veche şi cea nouă sau ceva asemănător[1]. Acest punct de vedere

[1] În limba rusă, la această impresie contribuie lipsa termenului adecvat, cum e „ebraică", „Hebrew", „hébreu" etc., spunându-se „древнееврейский язык" pentru antichitate şi „иврит" pentru epoca modernă, din care cauză a spune „современный древнееврейский язык" ar fi o catahreză.

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)

e prezentat uneori ca o inovație științifică. Așa făcându-se, accentul se pune pe faptul că ebraica rematernizată a fost însușită de către primii ei purtători de la oamenii pentru care ea nu era maternă. Altfel spus, aceşti ultimi o vorbeau cu accent străin, care s-a transmis noilor vorbitori nativi ca o trăsătură de substrat. Ca cel mai însemnat substrat de acest fel e indicată de regulă limba idiş, ai cărei purtători au jucat rolul cel mai însemnat în restabilirea Statului Israel (vezi, de ex., [1]).

Acest factor este într-adevăr real, deşi, nici pe departe, unicul, iar exagerându-se rolul lui se ajunge uneori la afirmații de-a dreptul absurde, de exemplu cum că ebraica modernă nici n-ar fi o limbă semită!

O totalizare pe această temă (deşi publicată mai demult) se conține în articolul special al lui F. Díaz Esteban din 1970 [2], care nu susține aceste puncte de vedere (vezi, p. 375 urm.), dar îi prezintă pe unii adepți activi ai lor (cum sunt E. Ullendorf ori N. B. Rosén). Acelaşi punct de vedere îl susține, oricât ar fi de straniu, renumitul orientalist sovietic I. M. Diakonov, cf.: „Trecând timpul, ebraica se schimba tot mai mult, şi «urmaşul» ei contemporan, *ivritul* trebuie privit ca o limbă aparte" [3, p. 140], articol despre ebraică; de notat că în articolul despre ivrit din aceeaşi enciclopedie aşa ceva nu se afirmă [4, p. 170].

În total, prezentările ebraicii vechi şi a ivritului ca pretinse două limbi nu lipsesc, ele însă nu ating scopul pentru care sunt făcute, precum reiese cel puțin din următoarele.

Mai întâi de toate se cere subliniat faptul că apartenența genealogică a unei limbi se stabileşte în baza originii exponenților morfologici, prin excelență categoriali, şi a fondului lexical de bază. Cât priveşte ebraica, e absolut clar pentru oricine o ştie că toți exponenții ei categoriali, anume ai genului, numărului, stării (absolută sau construită), determinării, posesiei (care, la rândul său se exprimă la diferite genuri, persoane şi numere) la nume, ca şi exponenții aspectului (deveniți ulterior ai timpului), diatezei, modului, persoanei şi numărului la verb sunt toate de origine pur semită şi identici cu cei din antichitate. Aşa sunt şi formanții tuturor celor şapte tipuri structurale ale verbului (binianim), ca şi fondul lexical de bază (dar şi o mare parte a altui lexic, inclusiv cel derivat, format prin afixe tipice semite, cum sunt în special difixul şi transfixul).

Anumite deosebiri de limbă biblică au apărut în fonetică, sintaxă, precum şi în lexic, acesta de la urmă îmbogățindu-se mereu în concordanță cu cerințele diferitor epoci.

În fonetică[1], ebraica modernă (chiar dacă facem abstracție de felul de a vorbi al evreilor orientali, la care fonematica antică s-a păstrat mai bine) s-au petrecut următoarele schimbări principale. A dispărut distincția dintre vocalele lungi şi scurte, unele cuvinte devenind omofone, de ex., ceea ce e scris cu literele *kaf* şi *lamed* însemnând „tot" şi *kof*, *vav* şi *lamed*, însemnând „sunet, voce", sună la fel ca *kol*, uşor distinse în context (iar relevându-se deosebirea se poate pronunța în cel de-al doilea caz un *q* gutural). Tot aşa au coincis într-un /*s*/ fonemele redate prin literele *samech* şi *sin*, dar în acest caz e greu de găsit o pereche minimală (cf. chiar denumirea acestei litere *sin* şi *sin* „China").

[1] Din motive tehnice transcrierea şi transliterarea de mai jos sunt simplificate. Prin *ch* notăm sunetul rusesculuI *x*.

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)

Nu se respectă de obicei deosebirea dintre cele două ocluziuni glotale, notate prin literele *alef* şi *ayn*, cf. resp. *'or* „lumină" şi *'or* „piele" sau *'armon* „palat" şi *'armon* „castan(ă)', uşor distinse în context şi ele. Iar însăşi ocluziunea (de ambele feluri) se deosebeşte uşor de lipsa ei: cf. *lir'ot* „a vedea", *lir'ot* „a paşte" omofone în pronunțare, deosebite de *lirot* „a trage, a împuşca".

Unele permutări au avut loc în sfera literelor grupului *begadkefat*, adică a celor cu câte două variante de pronunțare, cu explozie şi fără. S-a păstrat distincția dintre [*b*] şi [*v*], dintre [*k*] şi [*ch*], ca şi dintre [*p*] şi [*f*], iar [*g*], [*d*] şi [*t*], scris ca *tav*, se pronunță peste tot fără variere (variantele odată fricative ale fonemelor, notate ca *β, δ, γ*, de tipul alofonelor spaniole, resp. [*b*] [*d*] [*g*] au dispărut, ca şi varianta fricativă a lui [*t*] notat ca *tav*. În acest fel s-au omofonizat cuvintele ca, de ex., *kol* şi *qol* (vezi mai sus), dar şi cele ce se deosebesc în scris doar prin literele *kav* şi *het* (cf. *machar*, resp. „a vândut" şi „mâine") şi *tav* şi *tet* (*cf. tik* resp. „servietă" şi „un fel de copac"). Numărul unor asemenea omofonii e mic, deosebirea sensurilor fiind indicată prin contexte (ca o paralelă se poate aduce, de exemplu, omofonizarea, într-o mare parte a Americii Latine, a fonemelor spaniole /s/ şi /θ/, coincizând în pronunțare cuvinte ca *abrazar* „a îmbrățişa" şi *abrasar* „a arde", *casa* „casă" şi *caza* „vânătoare", *cocer* „a coace" şi *coser* „a coase" ş.a.). Cazuri analoage se pot aduce şi din alte limbi, însuşi fenomenul omofoniei fiind unul glotic general.

Sub acelaşi raport trebuie adusă în discuție geminarea consoanelor: cf. cel puțin cele şapte tipuri structurale de verbe: *kal* sau *nif'al, pi'el, pu'al, hif'il, huf'al* şi *hitpa'el* care se identifică uşor fără notarea geminării consoanelor (ca şi a lungimii vocalelor)[1].

Prin urmare, în evoluția de la ebraica biblică s-a micşorat redundanța textelor, dar inteligibilitatea lor s-a păstrat, ceea ce nu aboleşte identitatea uneia şi aceleiaşi limbi în ambele cazuri.

Ceea ce contribuie în mod deosebit la identitatea ebraicei biblice şi a celei moderne ca o singură limbă este păstrarea locului accentului.

Acest lucru poate fi relevat bine prin contrast. Căci nu degeaba E. Ben Iehuda a ales ca modelul ebraicei vii moderne varianta ei orientală (sefardă), nu cea a vorbitorilor de idiş (deşi din aceştia el însuşi făcea parte), de la care a luat doar distincția dintre /*s*/ şi /*ț*/. Idişul, precum se ştie, s-a individualizat în Evul Mediu ca o ramificare a germanei, din care cauză accentul şi la pronunțarea cuvintelor ebraice s-a permutat spre începutul lor. Din această cauză versurile scrise în ebraica aşkenază (chiar făcându-se abstracție de schimbările fonematice, care şi ele îngreunează înțelegerea) nu apar ca versuri: ori în ele cuvintele poartă accent impropriu, ori versurile trebuie traduse în ebraica apropiată la maximum de cea antică.

În acelaşi mediu au survenit şi alte schimbări, anume prefacerea lui *tav* fricativ în *s*, dar şi a lui [*a*] lung, dar uneori şi *a* celui scurt, tonic în [*o*] în idişul de nord şi [*u*]

[1] De notat că, de exemplu, în rusa contemporană, geminarea prescrisă de normă, dacă nu e la joncțiunea morfemelor, nu se respectă în vorbirea unei părți mari a purtătorilor limbii. Aşa este în cuvintele *группа, колонна, оперетта* ş.a. În alte cazuri însă şi norma e ambiguă (ca în *программа, телеграмма, принцесса, баронесса* ş.a.).

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)

în cel de sud, iar a lui [*o*] tonic, respectiv în [*oi*] şi [*ei*]. Aşa, textele ebraice, deşi scrise peste tot la fel, au devenit, fiind citite de vorbitorii idişului, practic ininteligibile pentru cei ce (ca sefarzii) erau deprinşi cu pronunţarea păstrată în Orient. Pentru ilustrare putem aduce câteva ebraisme din idiş, cunoscute şi vorbitorilor de limbă rusă din locurile în care idişul a fost odată pe larg întrebuinţat (cum sunt Chişinăul şi în special Odesa). De ex., ebr. *mişpachá* „familie" devenit la aşkenazim *mişpúche; chalomót* „visuri", în idiş *chaloimăs* „vorbe goale", *bekiţúr* „în scurt", în idiş *bekíţer* „(hai) repede"; *ktivá* „scriere", în idiş *ksíve* „răvaş, bileţel"; *parúţ* „om destrăbălat", în idiş *púriţ* „boer mare, om cu aere" etc. Se înţelege, dacă ebraica ar fi rematernizată pe această bază, ea ar fi (chiar omografă cu cea antică) practic neînţeleasă în vorbire pentru purtătorii variantei ei celei mai apropiate în pronunţare de ebraica antică. În acest caz într-adevăr ar trebui să se constate existenţa a două limbi ebraice, cea antică şi cea modernă (cum sunt, de exemplu, greaca veche şi cea nouă). Dar acesta nu e cazul.

Cele spuse sunt suficiente (fără să aducem detalii mai particulare) ca să afirmăm că fonetica nu permite să privim ebraica antică şi cea modernă ca două limbi diferite.

Un precedent edificator al acestei calificări îl constituie cazul, foarte bine cunoscut, al limbii latine.

Aceasta, precum ştim, încetând să fie o limbă maternă, prin secolul VI (căci se prefăcuse în diferite limbi romanice) a continuat să se întrebuinţeze pe larg ca limba administraţiei, a bisericii, a ştiinţei, a literaturii culte, dar şi a celei populare, cum a fost poezia vaganţilor, a căror *Gaudeamus igitur* o cântăm şi acum. Totuşi concomitent cu schimbările din sintaxă, s-a modificat şi fonologia, dispărând ceea ce fusese propriu latinei clasice, adică distincţia de vocale lungi şi scurte (nepăstrată în nici o limbă romanică), ca şi diftongii *ae* şi *oe*, aspiraţia din grecisme ş.a. Iar îmbinările *ce, ci, ge, gi* fiecare ţară romanică le pronunţă ca şi în cuvintele moştenite de limbile romanice respective. Totuşi această latină persistă ca limba bisericii catolice, dar şi, în scris, a filologiei clasice[1] (nemaivorbind de alte sfere[2]) până în zilele noastre. Dar în lingvistică nu se consideră, nici pe departe, că în acest fel în locul latinei ar fi apărut limbi diferite postlatine (în afară de cele romanice), adică nu există îndoieli că în toate cazurile de acest fel avem de a face cu latina, nu cu diferite alte limbi. Cu alte cuvinte, dacă la latina diferitor epoci s-ar aplica aceleaşi criterii pe care le promovează negatorii identităţii limbii ebraice (antică şi israeliană modernă, vezi mai sus), ar reieşi că în locul latinei din diferite epoci există câteva limbi diferite. Nu este însă aşa: latina nu a dispărut, ci a devenit mai puţin redundantă ca expresie (pe când, dimpotrivă, transformarea ei în alte limbi

[1] Putem cita un articol al filologului clasic B. Maslov din Sankt-Petersburg din anul 2008 despre greaca veche, publicat în latineşte.

[2] De notat că în vremea celui de-al Doilea Război Mondial au fost traduse de urgenţă din latină în rusă operele renumitului chirurg N. I. Pirogov. (Singur am învăţat latina de la profesorii din Odesa care pronunţau lat. *ce* (*cae*), *ci* ca *цe, цu* din rusă, pe urmă am învăţat la Leningrad pronunţarea *кe, кu*, iar mai târziu am aflat că la Chişinău aceleaşi îmbinări se pronunţă ca *ce, ci* din română. Cam tot aşa le pronunţă şi Radio Vatican vorbind în latină, în care nu auzim nici vocale lungi şi nici scurte (este pronunţarea italiană a latinei).

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)

e manifestată de apariţia limbilor romanice). Adică în cazul latinei, unificată în perioada clasică şi variată local în epocile posterioare, avem tot odată şi **varierea temporală** în cadrul unei limbi ce-şi păstrează unitatea, neîmpiedicată de această variere.

Un caz analog este folosirea slavonei (după ce încetase de a fi limba bulgară veche) ca limbă liturgică, ramificată în câteva redacţii (rus. „изводы"). Până şi pe aria dacoromână se foloseau două redacţii ale ei: cea ucraineană în Moldova şi cea din Muntenia, cu variantele bulgară şi sârbă. Dar se consideră că acestea au fost doar adaptări naţionale a singurei limbi odată bulgară veche, nu diferite limbi slave.

Printre faptele de ordin fonetic a mai figurat şi aceea că în ebraica modernă predomină pronunţarea graseiată a lui /*r*/, care, în vorbirea neîngrijită câteodată se şi omite, ca în *aíti* în locul lui *raíti* „am văzut" [2, p. 174][1]. Această graseiere este într-adevăr pe larg răspândită, dar nu este unica pronunţare a lui /*r*/ ebraic. Oricum însă, ea nu schimbă, chiar spre deosebire de omofonizările descrise mai sus, fonematica limbii: cf. bine cunoscuta graseiere din franceză, germană şi alte limbi (iar în portugheza braziliană /*rr*/ se pronunţă des ca /*h*/ german), ceea nu schimbă de loc identitatea sau genealogia lor.

În ceea ce priveşte gramatica, nici ea nu permite să vedem în ebraica antică şi cea modernă limbi diferite. Însăşi Biblia este o culegere de opere scrise pe parcursul a aproximativ o mie de ani, şi în diferite genuri literare. Din această cauză limba ei nu poate să fie unificată ca stil (din bogata literatură pe această temă vezi, de exemplu, [6, p. 125-131]). Cu atât mai puţin aceasta se poate aştepta de la ebraică incluzând perioada mişnaică (cea postbiblică din vremea când era încă limbă vorbită, cam până în sec. II al erei noastre). Deja în Mişná întrebuinţarea lui *vav* consecutiv (care cu vocalizarea *va* comunica formei de imperfect sensul de trecut, iar cu *ve* dădea formei de perfect sensul de viitor, deseori imperativ) a rămas ca figură stilistică, sistemul verbal nemarcat prin *vav* trecând la schema tipologic obişnuită (dominantă şi acum) de trecut-prezent-viitor. Iar ca procedeu narativ *vav* consecutiv este viu şi în vremea noastră.

Acum în limba vorbită exponenţilor obiectivali conjuncţi de pe lângă verb li se preferă ligaturile prepoziţiei *et* cu pronumele personale, ceea ce se consideră o deosebire importantă a ebraicei moderne de cea antică. Dar deja în Facerea, II, 3, citim *vaykadéş otó* „şi l-a sfinţit". Iar formele posesive ale substantivelor, mai ales în expresiile de tipuri pe larg întrebuinţate, nu au fost înlocuite prin sintagmele atributive în *şel* (un analog al romanicului *de*), ci au distribuit cu ele sfera de întrebuinţare, *şel* fiind preferat în limba vorbită. În mod analog, sintagmele atributive bisubstantivale cu acelaşi *şel* predomină în limba vorbită, pe când în stilurile mai înalte se preferă „status

[1] Cât despre provenirea acestui /*r*/ graseiat din substratul idiş despre care vezi [1; 5, p. 11] (în care ea este tot răspândită, însă nu obligatorie), aceasta este explicaţia cea mai plauzibilă, dar la ea se cere făcută următoarea observaţie. Se prea poate că graseierea exista deja în ebraica antică care odată a constituit substratul germanei evreieşti (vezi [1, p. 222-223]), devenită pe urmă idiş (deşi tot aşa o evoluţie a avut loc şi în însăşi germană). E greu de spus dacă aceastase reflectă în faptul că în ebraică nu se geminează /*r*/, la fel ca şi cele patru foneme guturale.

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)

constructus", obişnuit în primul rând în îmbinări stabile de cuvinte (de ex., *bet sefer* „şcoală" sau *sde te'ufa* „aerodrom"). În toate cazurile de acest fel nu are loc sărăcirea limbii, ci stratificarea mijloacelor ei de exprimare, în special în plan stilistic.

Se înţelege, limba întrebuinţată în atâtea epoci şi în circuitul altor limbi de civilizaţie n-a putut decât să experimenteze influenţe din partea lor. Aceasta priveşte în special sintaxa. Şi dacă în cursul secolelor structurii biactanţiale obişnuite în stilul narativ de tipul VSO i-a fost preferată cea de tip european SVO, prima s-a păstrat totuşi ca procedeu stilistic. În schimb nu s-au schimbat tipurile sintagmelor atributive de tipul „substantiv + adjectiv" şi „substantiv + substantiv". În genere, chiar varierile în cadrul modelelor sintactice de acest nivel sunt obişnuite până şi într-o limbă a unei singure epoci. Astfel, în rusa standard verbul predicat nu se pune la sfârşitul propoziţiei: cf. titlul filmului în stil neutru *Как Горбачев пришел к власти*, dar în stil popular e altfel: cf. filmul *Как царь Петр арапа женил*. Iar un limbaj foarte deosebit de rusa standard este cel al bâlinelor, ale căror particularităţi nu este posibil să le enumerăm pe toate aici: cf. cel puţin aspectul nedesăvârşit în locul celui desăvârşit (de ex., *говорил таковы слова*), formele verbale frecventative (ca *сиживал, хаживал*), formele scurte ale adjectivelor (ca în *золот стул*), particulele relevatoare (ca *-от*, *-ет*, *-то*, *-та*), pronumele atone ca *мя, тя* ş.a.m.d. şi câte şi mai câte varieri ale cuvintelor concrete. Prin urmare, dacă gramatica ebraicei biblice ar fi privită ca una deosebită de a celei moderne, apoi după acelaşi criteriu s-ar putea vorbi şi de gramatica rusei bâlinice, tot ca a unei limbi aparte[1]. În măsură mai redusă acelaşi lucru s-ar putea spune despre limbajul bisericesc al rusei, reactivizat în ultima vreme, în relaţiile lui cu rusa standard. Dar şi în această ultimă există deosebiri de nivelul celor în discuţie. Astfel, participiile active, nelipsite din limbajele cultivate, practic nu se întrebuinţează în limba vorbită (se înţelege, dacă nu e vorba de substantivatele lor lexicalizate, ca *ведущий, провожающие, отъезжающие, трудящиеся* ş.a.m.d.).

Concluzia din toate aceste fapte este aceea că limbile, în special cele cu o lungă tradiţie literară, trebuie privite ca totalităţi de limbaje uneori deosebite simţitor unul de altul.

Ce e drept, negaţia prin ebr. *lo*, iniţial adverbal, a formelor de prezent (ca în *ani lo oved* „nu lucrez", nu prin particula negativă conjugată, ca în *eneni oved*) este consecinţa reinterpretării tipului *oved* din participii în forme de prezent, ceea ce este o influenţă a limbilor europene (în stilurile reglementate se menţine însă construcţia cu *en*). Iar modelul *yeş li et ha-bayit* „am casă" este mai degrabă pur şi simplu o contaminare incorectă a două construcţii corecte, în care caz greu s-ar putea vedea un prototip imitat străin. Tot aşa, dacă acum e la modă să se spună, de ex., *ioter tov* „mai bun" cu exponentul comparativului *ioter* permutat în antepoziţie, asta nu se datoreşte deloc vreunei greutăţi de a spune *tov ioter* pentru vorbitorii unei limbi europene de substrat (cu atât mai puţin pentru vorbitorii nativi).

[1] E o trăsătură destul de originală a rusei. De exemplu, româna nu cunoaşte atâtea particularităţi ale poeziei populare care ar putea constitui obiectul unei gramatici speciale (sunt puţine fenomenele ca, de exemplu, imperfectul invariabil după număr la persoana a treia).

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)

În schimb, şi în ebraica modernă sunt obişnuite construcţiile originale corecte, necunoscute limbilor europene care au influenţat-o. Cf. tautologiile de tipul *kol'iş va'iş* „orice om" (textual „orice om şi om") sau îmbinările cu infinitivul exprimând sensurile lui „lucrează mult", „se scoală devreme", „învaţă bine" ş.a., care, traduse textual, ar suna ca resp. „mulţeşte a lucra", „devremeşte a se scula", „bineşte a învăţa". Nu au fost înlocuite nici vechile formaţii (cu sens gerunzial şi altul) paraverbale, adică neavând toate trăsăturile necesare nici ale verbului, nici ale numelui, greu de tradus textual în limbile europene (formaţii în care abundă textul biblic).

Precum am mai spus, se păstrează bine structura verbului din şapte tipuri („biniane"), deşi deja în antichitate caracterul lor era nu numai flexionar, ci şi derivativ (vezi mai sus şi despre păstrarea tuturor categoriilor morfologice).

În sfârşit, în ceea ce priveşte lexicul, folosirea pe larg a fondului lui moştenit este în afara oricărei îndoieli. În acest scop a fost folosit la maximum tot lexicul Bibliei, a Talmudului şi a altor surse vechi, atât utilizându-se cuvintele gata, cât şi formându-se pe baza lor o mulţime de cuvinte noi pentru toate necesităţile vieţii moderne. Afixarea ebraică (difixele, transfixele, sufixele, prefixele) satisface pedeplin aceste necesităţi. În comparaţie cu unele limbi europene ebraica apare ca o limbă mai puristă, alăturându-se sub acest raport limbilor greacă, ungară sau finlandeză. De acest lucru se poate convinge oricine ar asculta (chiar fără să înţeleagă) emisiunile ebraice în care ar observa un număr evident scăzut de internaţionalisme. Lexicul ebraic modern e cu mult mai băştinaş comparativ cu epoca mişnaică, când era împânzit cu grecisme şi latinisme inutile. În privinţa acesta munca lexicologilor israelieni e analoagă cu cea a promotorilor purificării altor limbi (cf. curăţirea limbii bulgare de turcisme, a celei ungare de internaţionalisme, a înseşi limbii turceşti de arabisme şi iranisme, în măsura în care aceste împrumuturi au fost considerate inutile).

Tot odată se înţelege că folosirea pe larg a lexicului băştinaş pentru denotarea realiilor moderne înseamnă *eo ipso* dotarea cuvintelor lui cu un strat de sememe noi, dar şi derivarea proprie de neologisme. În acest fel nu poate decât să se schimbe planul conţinutului vechiului fond lexical (un analog grăitor în acest sens este folosirea lexicului antic pentru nevoile vieţii moderne în limba greacă). Însăşi împrumutul lexicului străin sau crearea lexicului propriu din surse interne nu schimbă genealogia limbii, adică, oricare ar fi, de exemplu, lexicul limbii bulgăreşti, ungureşti, turceşti etc., ele rămân respectiv, o limbă slavă, turcică, finougrică etc. Tot aşa ebraica mişnaică era limba semită, deşi cu planul expresiei parţial desemitizat în sfera nondefinitorie. Dar nici modificarea modernă a planului conţinutului lexicului băştinaş nu schimbă genealogia limbii. De aceea ni se prezintă ca fiind cu totul inconsistente tezele lui H. B. Rosén ca promotor al ideii „indoeuropeismului" limbii ebraice, teză bazată pe faptul că lexicul ei modern este semit doar în planul expresiei, dar occidental în planul conţinutului, deoarece volumul sensurilor cuvintelor s-a schimbat sub influenţa europeană. În acelaşi sens figurează şi prefixele *bi-, pre-*, şi faptul că verbelor de stare (cf. rom. *a înverzi*) li se preferă îmbinările cu „a fi" + adjectiv [2, p. 375-376]. Aşa clasifică H. B. Rosén limba ebraică luând ca bază structura purtătorilor ei „conceptuală occidentală", definită iniţial de necesităţile lexicului. Acest criteriu de clasificare a limbilor este de-a dreptul straniu.

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)

Aşa, de exemplu, nici malteza n-ar fi o limbă semită (ori, poate, ar fi semită din cauza multiplelor împrumuturi italiene exprimând noţiuni moderne ?), nici ungara, finlandeza, estona şi altele n-ar fi limbi finougrice? Iar limbile mici iranice din Pamir n-ar fi limbi indoeuropene… Lucrul e cu atât mai mult de mirare, că însuşi H. B. Rosén este autorul unuia din cele mai bune cursuri de ebraică în ambele varietăţi. Cf. titlul „Manual de ebraică israeliană. Cu o introducere în limba clasică" [7, 400 p.]. Credem deci că „indoeuropenismul" ebraicei este rodul unui epataj[1]. Acest „indoeuropenism"[2] poate fi găsit în epoca globalizării moderne într-o mulţime de limbi de origini cu totul diferite.

Totodată, e de relevat că planul conţinutului ebraicei moderne nu e chiar atât de „indoeuropenizat" cum uneori se afirmă. Astfel, în mai multe cazuri fiecărei sememe a unei semanteme din fondul lexical european modern îi corespund câte două sau trei cuvinte ebraice diferite. Aşa este, de exemplu, pentru „clasă" în sensul lui didactic, în cel social, în cel sistematic sau pentru „operaţie" în sensul lui medical, cel militar, cel economic etc. Până şi cele două prefixe internaţionale *bi-* şi *pre-* (vezi mai sus) au demult în ebraică echivalente băştinaşe, resp. *du-* şi *trom-*, de ex., *du-lşoni* „bilingv" sau *trom-mahpchani* „prerevoluţionar".

Cât priveşte faptul că ebraica nouă, fiind o limbă rematernizată, s-a dezvoltat în întregime pe substrat (deşi el însuşi la rândul său fusese bazat pe substratul băştinaş, ebraic şi aramaic), acest fapt nu este hotărâtor în evoluţia ebraicei. Cultivarea ei asiduă timp de multe secole când nu era maternă (să ne amintim de poezia clasică ebraică medievală din Spania, Italia şi Orient) a asigurat o continuitate suficientă pentru unitatea limbii, înţeleasă în diferite varietăţi ale ei din trecut pentru purtătorii ei contemporani. Cu titlu de contrast putem invoca limbile etiosemite, bazate doar parţial pe substratul cuşitic, dar care le-a îndepărtat mai mult, decât au făcut cu ebraica substraturile ei, de prototipul semit (cf. cel puţin postpunerea verbului, antepunerea adjectivului, o mare parte a radicalilor nebăştinaşe în vechiul lexic de bază etc.). Totuşi semitismul limbilor etiosemite nu se pune la îndoială.

Aşadar, ebraica nouă este, în afara oricărei îndoieli o limbă semită, iar manifestările ei, cea iniţial maternă, cea nematernă[3] şi cea rematernizată, trebuie calificate ca v a r i a n t e t e m p o r a l e ale ei. Criteriul cel mai de nădejde al acestei calificări este următorul. În cazul limbilor vechi şi noi e necesară traducerea textelor vechi în limba nouă, ca, de exemplu, din greaca veche în cea nouă, din germana medie în cea contem-porană etc. Dimpotrivă, din ebraica biblică sau medievală (ca şi din rusa bâlinelor în cea standard) nu este nevoie de traducere, iar în stilul lor se scrie, pe înţelesul vorbitorilor de rând, în anumite genuri şi acum.

[1] De altfel însuşi H. B. Rosén scrie în prefaţa cărţii sale: „Aspectul literaturii ebraice israeliene este aşa că înţelegerea ei nu este posibilă fără cunoştinţa perfectă a acelor fenomene ale limbii clasice care se descriu în carte în legătură cu selecţiile din Biblie" [7, p. VI], aceste selecţii fiind mereu prezente în manual.

[2] În [2, p. 375] este citată şi părerea asemănătoare subiectivă a lui E. U. Ullendorf, pe care însuşi F. Díaz Esteban nu o susţine, reafirmând semitismul ebraicei.

[3] Ca să denotăm ce este ebraica modernă faţă de cea veche ni se pare reuşit termenul „modificaţie", vezi [4, p. 170].

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)

Referințe bibliografice

1. М. И. Занд, *Идиш как субстрат современного иврита*, в: Семитские языки, Москва, «Наука», 1965, с. 221-245.

2. F. Díaz Esteban, *Tensiones en el hebreo contemporáneo*// Sefarad, XXX (1970), p. 366-381.

3. И. М. Дьяконов, *Древнееврейский язык*, в: *Лингвистический энциклопедический словарь*[2], Москва, БРЭ, 2002, с. 140-141.

4. И. Ш. Шифман, *Иврит*, в: *Лингвистический энциклопедический словарь*[2], Москва, БРЭ, 2002, с. 170.

5. А. Ю. Айхенвальд, *Современный иврит*, Москва, «Наука», 1990.

6. Ф. Ш. Шапиро, *Древнееврейский язык-иврит*, в: Ф. Шапиро, И. Гури, Б. Подольский, А. Соломоник, *Очерки истории иврита*, Тель-Авив, Иврус, 2000, с. 110-141.

7. H. B. Rosén, *A textbook of Israeli Hebrew. With an introduction to classical language*[2], Chicago-London, University of Chicago Press, 1969.

Institutul de Filologie
(Chişinău)

BDD-A6698 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:28 UTC)